

Türkiye - Kafkasya İlişkileri

*Dış politika ve Savunma Araştırmaları Grubu**

1. Giriş

Kafkas dağları Kafkasya'nın fiziki coğrafyasını kuzey ve güney olarak ayırır. Güney Kafkasya coğrafyasının en belirgin özelliği ulaştırmayı ve halklar arası teması zorlaştıran dağlar ve vadilerdir. Kuzey Kafkasya ile olan irtibatı da kısıtlı sayıda doğal geçit vasıtasıyla sağlanır.

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte bölgenin siyasi coğrafyası, fiziki coğrafyasına koşut biçimde değişmiştir. Kuzey Kafkasya Rusya Federasyonu toprakları içinde yer alırken; Güney Kafkasya'da Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan üç bağımsız devlet olarak Türkiye'nin bölgedeki komşuları haline gelmişlerdir. Bu aslında söz konusu devletlerin 20.yüzyıldaki ikinci bağımsızlıklarıdır. Zira Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan 1917 Ekim Devriminden sonra, Rusya 1920-1921'de tekrar bölgeye hakim oluncaya kadar geçen kısa süre içinde, önce bir federasyon içinde daha sonra da bireysel olarak bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Öte yandan Rusya'nın bölgeden çekilmesinin doğurduğu boşluktan yararlanan iki 'muzaffer' müttefik-Brest-Litovsk Barış Anlaşmasından Birinci Dünya Savaşının bitimine kadar Gürcüleri himaye eden, Taşnakların faaliyetlerine de göz yuman ve Bakü'deki Bolşevik



Sovyetle Türkiye'den gizli anlaşan- Almanya ile Azerbaycan Türklerini himaye eden Türkiye Kafkasya hakimiyeti için zımni, bazen de açıkça çatışmışlardır.

1924'de bir anayasa değişikliği ile Rusya Sovyet Sosyalist Federatif Cumhuriyeti Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğine dönüşmüş, üç Kafkasya Devleti de 'Birlikten ayrılma hakkına sahip' üç bağımsız Sosyalist Devlet olarak yeni Birliğe katılmışlardır.

Sovyetler Birliğinin dağılma sürecinin başlaması ile ulusal duyguları baskı ve denetim altında tutan merkezi idarenin zayıflaması; egemen ortak ideolojinin doğruluk ve uygunluğunun sorgulanması; toplum hafızalarının selektif bir şekilde canlandırılmasının da yardımı ile, milliyetçiliğin, toplum davranışlarına hakim olmasının yolunu açmıştır. Uyanan milli bilinç cumhuriyetler içindeki azınlıkları da kapsamıştır. Bu da genç devletlerdeki iç karışıklıkları, silahlı ça-

* **Başkan:** İlater Türkmen, Büyükelçi (E) - Dışişleri Eski Bakanı, **Bşk.Yrd.** Salim Dervişoğlu Oramiral (E), **Üyeler;** Halil Akıncı Büyükelçi (E), Oktar Ataman Orgeneral (E), Cemil Şükrü Bozoğlu Tuğamiral (E), Ahmet Oğuz Çelikkol Büyükelçi (E), Ünal Çeviköz Büyükelçi (E), M. Doğan Hacipoğlu Tümamiral (E), Oktay İçcen Büyükelçi (E), Güner Öztekin Büyükelçi (E), Seyfettin Seymen Hv. Tümgeneral (E), Necdet Timur Orgeneral (E).

tışmaları tetikleyen başlıca amil olmuştur. Bu iç karışıklıklar tarafların komşu ülkelerdeki etnik uzantılarını da, değişik ölçülerde olmak üzere, etkilemiştir. Bu devletlerde

egemen devlet yapılanmasının olmayışı azınlıklara yönelik dış kışkırtmalar ile birleşmiş ve bağımsızlığın ilk yıllarında etkileri azalan ölçüde de olsa günümüze kadar süren istikrarsızlıkları doğurmuştur.

Rusya bu iç karışıklıklardan yararlanmış, önce 'hakem' sıfatı ile bölgeye dönmüş, daha sonra da Bölgede kendisinin onayı olmadan bir çözüm/ siyasi gelişme olamayacağını fiilen konumunu güçlendirerek bölge içi ve bölge dışı aktörlere göstermiştir. Bu çerçevede bölgedeki konumunu güçlendirme yönündeki ilk adımı Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) olmuştur. Kollektif Güvenlik Anlaşması Örgütünün daha sonrada Avrasya Ekonomik Birliğinin kuruluşu, bu ilk adımı izlemiştir.

Güney Kafkasya, Türkiye, İran ve Rusya'nın ortak ilgi sahası olagelmıştır. Öte yandan İkinci Dünya Savaşından sonra bir dünya gücüne dönüşen Sovyetler Birliği bölgede tesis ettiği mutlak hakimiyeti pekiştirmiştir. Türkiye ve İran'ın, bölge ile olan geleneksel etnik dini ve ekonomik bağlarına rağmen daha Çarlık zamanında gerçekleşen bölgeden dışlanmaları Sovyet zamanında da sürmüştür. Sovyetler Birliği'nin dağılması ile bağımsız devletlerin ortaya çıkmaları İran ve Türkiye'nin ilgisini bütün yan etkileri ile birlikte canlandırmıştır. 19. Yüzyıldan beri tek hakim olan Rusya bu sefer bölgedeki en güçlü devlet konumuna indirgenmiş, İran ve Türkiye ise dikkate alınması gereken aktörler olarak bölgeye dönmüşlerdir. Aynı şekilde ABD başta

olmak üzere, diğer devletler, AB(özellikle Almanya) ve NATO da bölgeye etki dereceleri değişik düzeyde olmak kaydı ile bölge ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmişlerdir.

2. MEVCUT DURUM :

2.1. Gürcistan:

Gürcistan Güney Kafkasya ülkeleri içinde, NATO ve AB'yi de kapsamak üzere, Batı ile ilişkilerini en ileri derecede geliştiren ülke olmuştur. Bununla birlikte, bağımsızlığının ilk yıllarında yaşadığı iç savaş nedeniyle diğer ülkelere nazaran Batı ile ilişkilerinin gelişmesi de gecikerek başlamıştır. 1994 yılında NATO'nun başlattığı Barış İçin Ortaklık (BİO) projesine de Gürcistan en son katılan Sovyet ardılı cumhuriyet olmuştur.

Gürcistan, 2009 yılından itibaren AB tarafından üç Doğu Avrupa ülkesi (Ukrayna, Moldova, Belarus) ile üç Güney Kafkasya ülkesine (Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan) yönelik olarak geliştirilen AB Doğu Ortaklığı girişimi içinde yer almıştır. Söz konusu girişim, anılan ülkeleri

AB'ne daha fazla yakınlaştırmak amacıyla AB ile bu ülkeler arasında ortaklık, serbest ticaret ve vize muafiyeti anlaşmaları imzalanmasını öngörmüştür. Ortaklık Anlaşması 2014 yılında Brüksel'de imzalanmış ve Temmuz 2016 itibarıyla yürürlüğe girmiştir. Gürcistan ile AB arasında vize muafiyetinin 2017 yılında başlaması öngörülmektedir. Ancak bu gelişmeye rağmen görünür gelecekte Rusya ile Gürcistan arasındaki ilişkilerin gündeminin Rusya tarafından tespit edileceği söylenebilir.

Ülkemiz ile Gürcistan arasındaki ilişkiler Gürcistan'ın bağımsızlığını kazanmasından bu

yana her alanda gelişmiş ve iki ülke arasında çeşitli alanlarda çok sayıda anlaşma imzalanmıştır. Her iki ülke de aralarındaki ilişkileri hem ikili planda, hem bölgesel düzeyde stratejik nitelikte görmek ve büyük önem atfetmektedir. Öte yandan, Gürcistan, hem Hazar enerji kaynaklarının ülkemize ve Batı pazarlarına taşınması, hem ülkemiz ile Azerbaycan, Rusya ve Orta Asya Cumhuriyetleri arasındaki ulaşım bağlantıları bakımından mevcut koşullarda kilit ülkedir. Buna karşılık, ülkemiz de Gürcistan'ın en büyük ticaret ortağı durumundadır.

Bu çerçevede, Türkiye, Gürcistan ve Azerbaycan arasında başta enerji ve ulaştırma alanlarında olmak üzere çeşitli alanlarda üçlü işbirliği yapılmaktadır. Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı ve Bakü-Tiflis-Erzurum doğal gaz boru hattı ile 2017 yılında tamamlanması öngörülen Bakü-Tiflis-Kars demiryolu projesi bu işbirliğinin en somut örnekleridir. Türkiye Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü desteklemektedir. İç meselelerinin halline de yardımcı olmaya çalışmaktadır. Gürcistan halkı için Abhazya ve Güney Osetya milli önemi haizdir. Ancak, 2008 yılında cereyan eden Gürcistan-Rusya savaşının Rusya'nın zaferi ile sonuçlanmasından sonra bu bölgelerin bağımsızlıklarının Rusya tarafından tanınması ve askeri anlaşmalarla güvenceye alınması, ikili anlaşmalara dayalı olarak kurduğu üsler, ayrılıkçı rejimlerin bölgesel düzlemde meşruiyet kazanmaları sonucunu doğurmuştur.

Gürcistan fiilen bağımsız Abhazya'nın bu statüsünü, görünür gelecekte değiştirmek gücüne sahip olamayacağını bilincinde olarak, durumu uluslararası düzlemde hukuki hale getirebilecek adımları önlemeye çalışmaktadır. Güney Osetya sorununa yaklaşımı da gene aynı çerçevede ta-

rif edilebilir. Ancak Rusya'nın Aralık 2016'da' Abhazya ve Osetya'nın demokratik devletler olarak gelişmelerine destek verileceği' yolundaki açıklaması bunun pek kolay olmayacağını göstermektedir. Gürcistan'da 2012 Ekim ayında iktidara gelen Gürcü Rüyası hükümeti, gerek RF ile ilişkiler, gerek Abhazya ve Güney Osetya sorunları konusunda daha yumuşak bir söylem benimsemiş ve RF ile ilişkilerin normalleştirilmesi için adımlar atmıştır. Ancak Kırım'ın RF tarafından ilhakı ve Ukrayna'daki gelişmeler ile RF'nin Abhazya ile ittifak anlaşması imzalaması, Gürcistan'ın Abhazya ve Güney Osetya'ya ilişkin kaygılarını daha da artırmıştır.

2.2 Ermenistan :

Ermenistan'ı tanıyan (16 Aralık 1991) ilk ülkelerden biri olan Türkiye, bağımsızlığını müteakip ciddi ekonomik sıkıntılar yaşayan bu ülkeye insani yardımda bulunmuş; Ermenistan'ın bölgesel kuruluşlar, uluslararası toplum ve Batılı kurumlarla bütünleşmesi yönünde çaba harcamıştır. Bu çerçevede Ermenistan, denize çıkışı olmayan bir ülke olmasına rağmen, Türkiye tarafından Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'ne kurucu üye olarak davet edilmiştir.

Ermenistan'ın, 1993 yılında Azerbaycan'ın Kelbecer bölgesini işgal etmesi üzerine, ülkemizden Ermenistan'a yapılan doğrudan ticaret 3 Nisan tarihinde sona erdirilmiş; iki ülke arasındaki sınır kapatılarak kara/demiryolu ve havayolu bağlantıları kesilmiştir. Havayolu bağlantısı daha sonra yeniden kurulmuştur. 1991 yılından itibaren Türkiye tarafından Ermenistan ile normalleşme teşebbüslerine girişilmiştir. Hatta 1992 Ocak ayında Erivan'da ileride Büyükelçiliğe dönüşmesi öngörülen, bir Başkonsolosluk

açılması da karara bağlanmışken, Ermenistan'ın Karabağ'a tecavüzü durdurulmamasından dolayı diplomatik ilişkilerin kurulması gerçekleşmemiştir. Ermenistan'ın ilk Cumhurbaşkanı Levon Ter Petrosyan iktidardan düşürülünceye kadar iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin kurulması protokolü müzakereleri devam etmiştir. Petrosyan ülkesinin refah ve güvenliğine öncelik vererek Türkiye ile ilişkileri düzeltmeye yönelik dengeli bir siyaset gütmeye çalışmıştır. Daha sonra gelen iktidarlar da Türkiye'nin ilişkileri normalleştirme amacı ile sürdürmeye çabaladığı görüşmeleri bir zaaf olarak algıladıklarından ortak bir görüşe varmak mümkün olamamıştır.

Türkiye 2005 yılında normalleşmenin önünde bir engel teşkil eden soykırım iddiaları konusunda bir ortak tarih komisyonu kurulmasını önermiştir. Bu öneri de bu konunun "tartışılacak bir gerçek olduğu" gerekçesiyle Ermenistan tarafından reddedilmiştir.

İsviçre'nin arabuluculuğunda başlatılan süreç neticesinde, 10 Ekim 2009 tarihinde Zürih'te "Diplomatik İlişkilerin Tesisi Protokolü" ile "İkili İlişkilerin Geliştirilmesi Protokolü" imzalanmıştır. Söz konusu Protokoller, ikili ilişkilerin makul bir zaman diliminde normalizasyonu için bir çerçeve sunmuştur. Ancak, Ermeni yetkililer, Protokollerin imza töreni sırasında, çeşitli vesilelerle Protokoller ile kurulması öngörülen Ortak Tarih Komisyonu'nun işlevini aşındırmaya dönük davranışlarda bulunmuşlardır. Öte yandan, Ermenistan diasporası Protokollerin imzalanmasına şiddetle karşı çıkmış ve bu yönde kampanya yürütmüştür. Protokoller, onaylanmalarının uygun bulunması için TBMM'ye sevk edilmişse de, Dış İlişkiler Komisyonu'nun gündemine dahi alınmamıştır. Türkiye kamuoyunun Azerbaycan'a verdiği destek nedeniyle, proto-

kollerin onaylanması, dolayısı ile hayata geçirilmesi yolunda gerekli adımlar atılamamıştır.

Ermenistan'da ise, kanunların kabulünde uygulanan sürecin bir gereği olarak, Protokoller anayasaya uygunluğu açısından incelenmek üzere önce Anayasa Mahkemesi'ne iletilmiş; Anayasa Mahkemesi, Protokollerin Ermenistan Anayasası'na uygun bulunduğunu açıklamakla birlikte, 18 Ocak 2010 tarihli gerekçeli kararında Protokollerin lafzına ve ruhuna aykırı kısıtlayıcı hükümlere yer vermiştir. Karar bu haliyle Protokollerin müzakere gerekçesini ve Protokollerle hedeflenen temel amacı zedelemiştir. Ermenistan, Protokollerin onay sürecini askıya aldığı Nisan 2010'da bildirmiştir. Bu davranış bir bakıma Türkiye'yi de rahatlatmış ve

protokoller adeta henüz doğmadan devreden çıkarılmıştır. Son olarak, Ermenistan, Şubat 2015'de söz konusu Protokollerini Ermenistan Parlamentosu'ndan geri çekmiştir. Ermenistan 1915 Olaylarının 100. Yıldönümü bağlamında, uluslararası platformlar ve üçüncü ülkeler nezdinde ülkemiz aleyhindeki girişimlerini yoğunlaştırmış ve Türkiye'yle ilişkilerini normalleştirme iradesine sahip olmadığını belli etmiştir

Bağımsız Devletler Topluluğu(BDT) üyesi olan Ermenistan'ın bağımsızlığını kazandığından beri genel hatlarıyla izlediği dış politikaya ve ekonomik yapısına bakıldığında, Rusya'nın ülkedeki etkisinin her alanda mevcudiyeti gözlemlenebilir. Bunun başlıca nedeni de ülkemiz ve Azerbaycan'la sorunları olan ve tehdit algılayan Ermenistan'ın RF'nin ülkedeki askeri varlığını, güvenliğinin teminatı olarak görmesidir. Bunun için de Rusya ile uyum içinde olmaya özen göstermektedir. Nitekim Ermenistan, Avrasya Eko-

nomik Birliği'ne (AvEB -Rusya, Kazakistan, Belarus Kırgızistan) 2 Ocak 2015 tarihi itibarıyla tam üye olmuştur.

RF ile Ermenistan arasındaki askeri işbirliği üç temel anlaşmaya dayanmaktadır:

- a) Karşılıklı Dostluk İşbirliği ve Güvenlik Anlaşmaları,
- b) Ermenistan Topraklarındaki Rus Askeri Üsleri Hakkında Anlaşma,
- c) Ermenistan Topraklarındaki Rus Sınır Birliklerinin Statüsüne Dair Anlaşma. Bu anlaşmalar çerçevesinde Ermenistan Topraklarında halen 10000 civarında Rus askeri mevcuttur.

23 Aralık 2015 tarihinde ortak hava savunma sistemi oluşturulmasını teminen Ermenistan ile RF arasında bir anlaşma imzalanmıştır. Rusya ayrıca Ermenistan'a İskender Füzeleri yerleştirmiştir. Ermenistan Cumhurbaşkanı bu füze sistemlerinin caydırma amacı taşıdığını, ancak gereklilik halinde saldırı amacıyla da kullanılabileceğini söylemiştir. Öte yandan, Yukarı Karabağ ihtilafı Ermenistan ile normalleşmenin önünde en büyük engel olmaya devam etmektedir. Bize yönelik Ermeni iddiaları konusunda bir ortak zemin bulunamadığı ve Azerbaycan-Ermenistan kanalında bir gelişme olmadığı sürece, Türkiye-Ermenistan ilişkilerinde hukuki temele dayalı bir gelişme olması mümkün görülmemektedir.

Bununla birlikte, Türkiye şimdiye kadar Ermenistan'la ilişkileri normalleştirmeye yönelik tek taraflı birçok güven artırıcı önlemi hayata geçirmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır:

- Türkiye'de yasadışı olarak yaşayan Ermenistan vatandaşlarına göz yumulduğu gibi 2012 yılı-

ından beri çocuklarının Ermeni Azınlık Okullarına misafir öğrenci statüsü ile devam etmelerine olanak sağlanmıştır.

- Suriye'deki çatışmalardan dolayı ülkelerini terk etmek durumunda kalan Suriye vatandaşı Ermenilere de ayırım göstermeksizin ülkemiz tarafından kucak açılmıştır.

Türkiye ile Ermenistan arasında bir Türk özel havayolu şirketi tarafından haftada üç kez uçuşlar gerçekleştirilmekte; Ermenistan vatandaşları Sovyetler Birliğine uygulanan vize rejimi bgeçerli sayılarak sınır kapılarında vize alarak Türkiye'ye girebilmektedir. Türkiye'de başta İstanbul'da olmak üzere birçok Ermeni vatandaşı çalışmakta ve ikamet etmektedir. Bu Ermenistan vatandaşlarının sayısının 70.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Türkiye ile Ermenistan arasında doğrudan ticaret olmamasına rağmen, Türk ürünleri Ermenistan pazarında bulunabilmekte, gayri resmi ticaret hacminin 200-250 milyon ABD doları civarında olduğu tahmin edilmektedir.

Öte yandan Ermenistan'da 2015 yılında yapılan bir referandumla kabul edilen, Başkanlık sisteminden Parlamenter sisteme geçişi öngören anayasa değişikliği 2 Nisan 2017'de yapılan

seçimler ile bir sonraki Parlamento seçimlerinden önce 2018 yılında yürürlüğe girecektir. Buna göre bir sonraki devlet başkanı Yasama Organınca seçilecek ve 'partisiz' olacaktır. Bu sistem değişikliğinin Ermenistan'da kamuoyunun ağırlığını arttıracığı düşünüldüğünde, Ermenistan'ın iç ve dış siyasetinde bazı küçük değişiklikler gerçekleşmesini ihtimal dışı saymamak gerekecektir.

2.3. Azerbaycan :

Türkiye ile Azerbaycan öncelikle ikili ve bölgesel işbirliklerini geliştirmek konusunda kararlıdırlar. Ancak bu işbirliğini ticari açıdan gerçekleştirmek aramızdaki ulaştırma engelinin aşılmasına bağlıdır. Bunun için gerekli olan bölgesel işbirliği diğer bölge ülkelerinin de katılımıyla Türkiye ile Azerbaycan ekseninde etrafında gerçekleştirilmektedir. Öte yandan, mevcut ve üzerine çalışılmakta olan enerji ve ulaştırma projeleri ile Azerbaycan'ın TANAP ve Aliağa'daki tesisler bağlamında yapmakta olduğu yatırımların hacmi (17-20 milyar dolar) dikkate alındığında, aramızdaki duygusal bağın somut projeler temelinde karşılıklı bağımlılık şeklinde pekiştirilmekte olduğu da söylenebilir.

Ülkemizin Azerbaycan'daki yatırımları 11 milyar doları aşmış olup, bu miktarın yaklaşık 8 milyar doları TP (Türkiye Petrolleri) tarafından ülkedeki enerji projelerine yapılan yatırımlardan oluşmaktadır. Azerbaycan'ın ülkemizdeki mevcut yatırımları ise 4 milyar dolardır. Star Rafinerisi'ne 5,5 milyar dolar yatırım yapmayı planlayan SOCAR'ın (Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Şirketi) önümüzdeki dönemde ülkemiz enerji ve altyapı alanlarındaki yatırımlarının toplamda 17-20 milyar dolar düzeyine çıkması beklenmektedir. Türkiye Petrolleri, Azerbaycan'ın en büyük doğal gaz sahası olan Şah Deniz doğal gaz sahasında % 19 hisseye (BP'den sonra en büyük hissedar) ve ülkenin en büyük petrol sahası olan Azeri-Çırağ-Güneşli petrol sahasında % 6,75 hisseye sahiptir. Azerbaycan ekonomisinin yüksek enerji gelirleri sayesinde son on yıldır sergilediği başarıyı mümkün kılan koşullar, 2014 yılının ikinci yarısından bu yana keskin şekilde düşen petrol fiyatlarıyla birlikte değişmiştir. Milli para birimi

Manat 2015 yılı sonunda % 100'e varan oranda değer kaybetmiş olup pek çok banka iflas etmiştir. 2016 yaz aylarında ülkede dolar sıkıntısı yaşanmıştır.

Bu bağlamda, transit ve gümrük rejimleri, vergi sistemi, üretim ve ihracata teşvik, bankacılık ve finansal piyasalar gibi alanlarda yapısal sorunları ortadan kaldırmayı amaçlayan reformlar yönünde önemli adımlar atılmış veya planlanmıştır. Bu süreçte, kurumsal görev dağılımı da gündeme gelmeye başlamış bazı kurumların yerine yeni kurumlar ihdas edilmiştir. Azerbaycan Anayasası'nın 29 maddesinde toplam 44 değişiklik yapılmasını içeren bir anayasa değişikliği paketi 26 Eylül 2016 tarihinde gerçekleşen referandumla onaylanmıştır. Referandumda, en fazla evet oyunu alan değişiklik (% 91,15) Cumhurbaşkanı'nın görev süresinin 5 yıldan 7 yıla uzatılması olmuş; diğer 28 maddedeki değişikliklerin tamamı ise % 83'den fazla evet oyu almıştır. Bu değişikliklere ilaveten Cumhurbaşkanı Aliyev 21 Şubat 2017 tarihinde eşi Dr. Mehriban Aliyeva'yı Cumhurbaşkanı Birinci Yardımcısı olarak atamıştır.

Nisan 2016'da Yaşanan Çatışmalar ve Müteakip Gelişmeler:

Türkiye ile Azerbaycan ilişkilerinin önemli bir duygusal boyutunu teşkil eden Karabağ'da Azerbaycan-Ermenistan temas hattında ve sınırın küçük bir bölümünde 2 Nisan 2016'da başlayan çatışmalar Azerbaycan'ın 20 yılı aşkın süredir ilk kez kendi topraklarının bazı bölümlerini geri alması sonucunu doğurmuştur. 5 Nisan 2016 tarihinde RF'nin arabuluculuğunda Azerbaycan ve Ermenistan Genelkurmay Başkanlarının Moskova'da bir araya gelerek ateşkes kararı almışlardır.

Mayıs 2016'da Azerbaycan ve Ermenistan Devlet Başkanları'nın Minsk Grubu Eş başkanlarının katılımı ile yaptıkları Viyana görüşmesinin ardından bu kez RF'nin girişimiyle, RF Devlet Başkanı Putin, Azerbaycan Cumhurbaşkanı Aliyev ve Ermenistan Cumhurbaşkanı Sarkisyan 20 Haziran günü St. Petersburg'da bir araya gelmişlerdir. Toplantının son bölümüne AGİT Minsk Grubu Eş başkanları da katılmıştır. Eş başkanları güçlü Ermeni Diasporalarının mevcut olduğu ABD, Fransa ve Rusya'nın temsilcilerinden oluşan Minsk grubunun adil bir çözüm peşinde olduğunu belirtmek güçtür. Nitekim son zamanlarda çatışmaların ağır silahlar da kullanılarak arttığı, bunun tekrarının önlenmesi için de ateşkes denetim mekanizması kurulması yolundaki AGİT dönem başkanı Almanya'nın da desteklediği öneriler, açıkça Azerbaycan'ın kaydettiği askeri başarının tekrarını önlemek niyeti ile yapılmaktadır. Böylelikle statüko'nun daha fazla aşınmasının önlenmesine yardımcı olunarak Ermenistan'ın Azerbaycan'ın askeri başarısından duyduğu endişe giderilmek istenmektedir.

Öte yandan Ermenistan'ın Karabağ'ın aksine hukuken Ermenistan sınırı olan Nahçıvan sınırında giriştiği kışkırtmalar Azerbaycan'a karşı Rusya'nın müdahalesini tahrik amacını taşımaktadır. Azerbaycan bu kışkırtmalara aynen cevap verdiği takdirde 'barış ve güvenliğinin tehdit edildiği' iddiasını öne sürerek Rusya'nın 1997 Dostluk ve İşbirliği Anlaşması hükümlerine göre yardımını isteyebilecektir.

3. Sonuç:

Güney Kafkasya'nın son zamanlarda jeopolitik ve jeostratejik öneminin arttığı görülmektedir.

- Kazakistan Petrolü ile Türkmen gazının ih-

raç yollarının çeşitlendirilmesi ve Batı'ya doğru sevkinin başlaması ile Kafkasya'nın Enerji nakil hatları açısından önemi daha da artacaktır. Buna ilaveten Çin'in bir sanayi devi haline gelmesi ve ihraç mallarını deniz yoluna nazaran daha kısa olan Eski İpek Yolu'nu büyük ölçüde izleyen bağlantılarla Avrasya üzerinden Avrupa'ya ulaştırma siyaseti Güney Kafkasya'ya ulaştırma açısından tarihinde hiçbir zaman ulaşamadığı ölçüde bir önem kazandırmaktadır.

- Kafkasya'nın karmaşık etnik yapısı ve Rusya tarafından vaktiyle stratejik mülahazalarla çizilen devlet sınırları mevcut uyuşmazlıklara ek olarak yeni uyuşmazlıklar için uygun zemin teşkil etmektedir.

- Üç Güney Kafkasya Devletinin gelecekleri konusundaki arzuları ve hedefleri mevcut ve gelecekteki güçlerini aşan bir ölçüdedir. Tarihlerinin sadece belirli bölümlerine ağırlık veren hafıza ve 'daimi mazlum' olma psikolojisi bu yaklaşımın motorudur. Bu yaklaşım birbirlerinden ve bölge dışı komşularından olan toprak taleplerini de içerir. Komşularının kendilerinden daha güçlü olması bu talepleri ancak dondurur ama ortadan kaldırmaz. Bölge devletlerinde popüler olan tarihi haritalar bunun göstergesidir.

- Niyet ve amaçları ne olursa olsun Rusya, İran ve Türkiye Kafkasya'daki gelişmelerden etkilenmekten ve bu gelişmeleri etkilemekten kaçınmazlar.

- Güney Kafkasya devletlerinin fiilen engellenmedikçe her zaman Batı ile bağlarını güçlendirmeyi diğer güçlü bölge devletlerini dengeleyebilmek için tercih edecekleri anlaşılmaktadır. Ancak, Rusya bu devletlerin Batı ile kendisi için tehdit yaratabilecek ahdi ilişkiler içine girmesini

engelleme politikasını yakın gelecekte de sürdürebilecektir. Bununla birlikte Batı'nın yumuşak gücünün etkisini önleme imkanları ne kendisinde ne de diğer bölge devletlerinde mevcuttur.

Avrupa Birliğinin Gürcistan vatandaşlarına 2017 yılı içinde tanıyacağı vize muafiyetinin Türkiye-Gürcistan sınır geçişleri açısından bazı sonuçları olabilecektir.

Türkiye bu olguları daima göz önünde tutan bir siyaset izlemek durumundadır.

Şimdiye kadar Türkiye yardım ve destek sağlayan bir ülke olmuştur. Bu yaklaşım bölge ülkelerinin devlet kurma sürecinde isabetli idi. Ancak bugün bu ülkeler işleyen birer devlet haline gelmişlerdir. Dolayısı ile ilişkilerin dengeli hale getirilmesi faydalı olacaktır.

Gürcistan Azerbaycan ve Orta Asya ile olan irtibatımızın sürdürülmesinde önemlidir. Ancak Gürcistan da hem ekonomik hem de siyasi açıdan Türkiye'den yararlanmaktadır. Batum Türkiye ile olan ilişkiler sayesinde refaha kavuşmuştur.

Hassas bir durum arz eden Ermenistan ile ilişkilerimizde Ermenistan ve Diaspora'nın bizim her yakınlaşma çabamızı zaaf olarak telakki ettiği görülmektedir. Bu anlayış devam ettiği sürece Ermenistan ve Ermeni iddialarına karşı izlenecek siyasetimizde konunun akademik düzeyde tutulması yararlı olacaktır.

Kafkasya'da işbirliğinin bölgenin istikrar ve refahına katkıda bulunacağı izah gerektirmektedir. Ancak her üç ülkeyi kapsayan Kafkasya İstikrar Pakti, Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformu gibi teşebbüslerin başarılı olamadığı malumdur. Dolayısı ile bu işbirliğinin araların-

da pek sorun olamayan Gürcistan, Türkiye ve Azerbaycan arasında başlatılması daha uygun olacaktır. Bu çerçevede sınır bölgeleri arasında Avrupa Konseyi örnek anlaşma metinleri temeli üzerinde sınır aşan işbirliği süreci başlatılabilir. Tabiatıyla bu süreç komşuları ile olan sorunlarını halleden bir Ermenistan'ın katılımına da açık olacaktır.

Azerbaycan ile olan ilişkileri kalıcı ve sağlam bir temele dayandırabilmek için duygusallığın ötesinde ekonomik ilişkilere ağırlık vermek gerekmektedir. Ancak Karabağ sorununun,

Azerbaycan ile ilişkilerimiz çerçevesinde önemli bir unsur olduğu görülmektedir. Azerbaycan'ın geçen yıla kadar karşısında sıkıntılar yaşadığı Ermenistan silahlı kuvvetlerine karşı bazı işgal altındaki bölgeleri geri alabilecek güce erişmesi ile kazandığı avantajın aşındırılmaması için siyasi alanda ortaklaşa çalışılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Orta Asya- Hazar Denizi-Kafkasya bağlantıları ile Çin'i Akdeniz ve Avrupa'ya bağlayacak ulaştırma hatlarının Kafkasya yoluyla Türkiye üzerinden geçmesini sağlamanın gerekli olduğu düşünülmektedir. Bu çerçevede Bakü-Tiflis-Kars demiryolunun kısa bir süre içinde hizmete girecek olması bu yönde olumlu bir gelişme olacaktır.